

บุญคุณลานปราสาทรวงข้าว : ศักยภาพในการอนุรักษ์และการประชาสัมพันธ์
เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ตำบลเหนือ
อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

Boonkun Lan Prasat Ruang Khao : Potential for Conservation and Public
Relations for Cultural Tourism of Community Based
Tambon Nuea , Meuaung Distric, Kalasin Province.

ทัศนีย์ คิวบวรวัฒนา ¹

กิตติศักดิ์ ลินธุโคตร ²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาองค์ประกอบเกี่ยวกับประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวจังหวัดกาฬสินธุ์ การบริหารจัดการที่เหมาะสมของงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ จังหวัดกาฬสินธุ์ การอนุรักษ์เผยแพร่ งานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวและการจัดการด้านการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยดำเนินการมีเครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต และนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เรียบเรียงข้อมูลเป็นเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย องค์ประกอบเกี่ยวกับประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว จังหวัดกาฬสินธุ์ ปราสาทรวงข้าวของชาวบ้านตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า มีการอนุรักษ์ประเพณีการทำปราสาทรวงข้าวอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 25 ปี ลักษณะและรูปแบบขององค์ปราสาทรวงข้าว มี 3 แบบ ทรงพระธาตุพนม ประมาณ พ.ศ. 2534 –พ.ศ. 2535 ปราสาทรวงข้าวแบบทรงระฆังคว่ำ ประมาณ พ.ศ. 2536 ปราสาทรวงข้าวแบบทรงจัตุรมุข ตั้งแต่พ.ศ. 2537- ถึงปัจจุบัน วัสดุและอุปกรณ์ วัสดุที่ใช้ในการสร้างปราสาทรวงข้าว ประกอบด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ ดังนี้ ข้าวเหนียวพันธ์ กข 6 ชาวบ้านนำมามัดเป็นรวงข้าวด้วยตอกประมาณ 30 รวงต่อ 1 กำ ลำดับขั้นตอนในการสร้าง แบ่งออกได้เป็น 7 ขั้นตอน คือ ขั้นตอน ที่ 1 ขั้นตอนการเก็บเกี่ยวข้าวและการขอรับบริจาครวงข้าว ขั้นตอนที่ 2 การมัดรวงข้าว ขั้นตอนที่ 3 นำดินมาปรับพื้นที่จะสร้างปราสาทรวงข้าวและทำลานข้าว ขั้นตอนที่ 4 ขอรับบริจาคไม้เพื่อนำมาก่อสร้างปราสาทรวงข้าว ขั้นตอนที่ 5 ดำเนินการก่อสร้างโครงสร้างของปราสาทรวงข้าว ชาวบ้านที่เป็นช่างจะทำการเขียนแบบแปลนโครงสร้างของปราสาทรวงข้าว ขั้นตอนที่ 6 การมัดฟางใส่โครงสร้างปราสาท และการตกแต่งปราสาทรวง ขั้นตอนที่ 7 เดินสายไฟสว่าง-ไฟประดับแสงสี มีการเดินสายไฟสว่างและไฟประดับแสงสีเพื่อให้เกิดความสวยงาม ทั้งนี้การจัดประเพณีบุญคุณลาน ปราสาทรวงข้าว ของตำบลเหนือ อำเภอเมืองจังหวัดกาฬสินธุ์ จะดำเนินการจัดงานในช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ของทุกปี

การบริหารจัดการการอนุรักษ์ที่เหมาะสมของงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า การบริหารจัดการที่เหมาะสม ตามกรอบการวิเคราะห์ ได้แก่ การจัดทำปราสาทรวงข้าว พัฒนาการทำปราสาทรวงข้าว การจัดการแสดง

นางทัศนีย์ คิวบวรวัฒนา ¹ วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ E-mail. tud2504@hotmail.com

นายกิตติศักดิ์ ลินธุโคตร ² วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ E-mail. sin_kitti@hotmail.com

สนับสนุนการจัดงาน การรักษาความปลอดภัย การจัดการจราจร การจัดการแสดงอื่น ๆ สนับสนุนงาน ประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว โดยภาครัฐ และชุมชน มีกระบวนการจัดการ INPUT คือ

ทรัพยากรการบริหาร (Management Resources) ในการจัดทำปราสาทรวงข้าว โดยมีภาครัฐ (Public Rector) หมายถึง ผู้เป็นเจ้าของหลักและการมีส่วนร่วม การจัดทำปราสาทรวงข้าว มี องค์ประกอบของสถาบันการปกครอง และหน่วยงานในท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย จังหวัด อำเภอ เทศบาลตำบลเหนือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานราชการที่สังกัด กระทรวงต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว มีการดำเนินการ เตรียมงาน จัดเตรียมสถานที่ ประรำพิธี ที่นั่งชม สถานที่จัดแสดง สถานที่จัดแสดงสินค้า ติดตั้งไฟประดับ ตกแต่งสถานที่ ป้ายแสดงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ป้ายประชาสัมพันธ์ จัดทำสถานที่ในการแสดงวิถีชีวิตแบบ พอเพียง เจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติงานพิเศษเพื่อเตรียมทำความสะอาด ให้สถานที่เกิดความสวยงาม ซึ่ง เทศบาลตำบลเหนือ เป็นผู้ดูแลด้านความสะอาด ให้เมื่อนำอยู่ ในช่วงเทศกาลงานประเพณีบุญคุณลาน ปราสาทรวงข้าว ถนนทุกสายในบริเวณจัดงานได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ตัดแต่งต้นไม้ ประดับไฟฟากลุ่ม ผู้ค้าได้นำ ผลิตภัณฑ์ต่างๆ มาร่วมแสดงและจำหน่ายในช่วงระหว่างงานเทศกาลประเพณีบุญคุณลาน ปราสาทรวงข้าวประจำปี พร้อมทั้งอุปกรณ์เครื่องเล่นต่างๆ ปฏิบัติงาน

การอนุรักษ์เผยแพร่ งานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวและการจัดการด้านการ ประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดกาฬสินธุ์ มีการสร้างความเข้าใจและสร้างความตระหนักระหว่างหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ และหน่วยงานอื่นๆ ที่สนับสนุนกิจกรรมของงาน ประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว รวมทั้งภาครัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัด ชาวชุมชนคุ้มวัด คณะกรรมการ ชุมชน ตลอดจนชนชั้นบ้านที่ทำปราสาทรวงข้าว จะต้องมีการจัดประชุม ปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยน ความคิด การมอบหมายหน้าที่ให้ชัดเจน เป็นการกำหนดทิศทางของการจัดงานประเพณีโดยมี วัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกัน การกำหนดลักษณะและรูปแบบของปราสาทรวงข้าวการจัดการขบวนบุญคุณ ลานและกติกาของการประกวดกิจกรรมต่างๆ ให้ทุกคนได้มีความเข้าใจตรงกันและตระหนักถึงการอนุรักษ์ ประเพณีอันดีงาม มีวัดเป็นศูนย์กลางของจัดงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวของชุมชน โดยการ พัฒนาด้านทักษะฝีมือของช่างทำปราสาทรวงข้าวที่มีการถ่ายทอดจากช่างรุ่นอาวุโสไปยังช่างรุ่นใหม่ ทั้ง เทคนิคการทำโครงสร้างปราสาทรวงข้าวแบบดั้งเดิมและการทำโครงปราสาทรวงข้าวแบบใหม่ที่มีความ สวยงาม มั่นคง แข็งแรง ได้สัดส่วน เหมาะสมกลมกลืนกัน การสร้างสรรค์งานใหม่ร่วมกันโดยที่ยังคง รักษาภูมิปัญญาพื้นบ้านเอาไว้ตลอดจนการปรับปรุงและการเปลี่ยนแปลงลักษณะและรูปแบบของโครง ปราสาทรวงข้าวโดยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งจะเป็นการปรับเปลี่ยนวิธีการทำปราสาทรวงข้าวด้วย วัสดุอุปกรณ์สมัยใหม่เข้ามาผสมผสานกันระหว่างภูมิปัญญาพื้นบ้านดั้งเดิมกับการปรับเปลี่ยนไปตามยุค สมัยเพื่อให้ปราสาทรวงข้าวมีความวิจิตรงดงาม การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการจัดตามแนว พระราชดำริ รัชกาลที่ 9 ให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นของการปลูกข้าวตามวิถี ชีวิตอีสานและได้เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ดำนา ปลูกข้าว เกี่ยวข้าว และการมัดข้าว เพื่อประกอบในการ ทำปราสาทรวงข้าว จัดให้มีโฮมสเตย์ แหล่งเรียนรู้ เป็นต้น

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม , ศักยภาพในการอนุรักษ์ , ศักยภาพในการประชาสัมพันธ์

Abstract

This research aims to study about components about Boonkun Lan Prasat Ruang Khao tradition, Kalasin Province. A proper management of Boonkun Lan Prasat Ruang Khao tradition for promote cultural tourism of Kalasin province. The conservation and promoting of Boonkun Lan Prasat Ruang Khao and the management of public relation for cultural tourism in order to promote the cultural tourism, Kalasin Province. The tools that has been used in this research are included questionnaire, deeply interview, and observation and then analyze, synthesis, and arrange the obtained information to be descriptive.

The research result, component of Boonkun Lan Prasat Ruang Khao tradition, Kalasin Province, Prasat Ruang Khao of local people in Nua Sub-District, Mueang District, Kalasin province found the conservation of Prasat Ruang Khao has been continued for 25 years. There are 3 types of the character and pattern of Prasat Ruang Khao which are shape Buddha, around 1991 – 1992, bell upside down, around 1993, and tetrahedron around 1994 – present. About material, the material to build Prasat Ruang Khao are consist of several tools as follow: KorKhor. 6 sticky rice. Local people will bound them with Khao Tok around 30 ear of grain per a bunch. The procedures to build can be divided into 7 steps which are: the 1st step- collect and donate for ear of grain. The 2nd step – bound the ear of grains into bunches. The 3rd step – clear the area to build Prasat Ruang Khao and Larn Khao by using soil. The 4th step – donate wood to build Prasat Ruang Khao. The 5th step – build Prasat Ruang Khao. The local technicians are responsible for planning the architecture of Prasat Ruang Khao. The 6th step – put the bunch of grain to the architecture and decorate it beautifully. The 7th step – decorate the Prasat Ruang Khao with electronic wires and beautiful light bulbs. The Boonkun Lan Prasat Ruang Khao tradition of Nua Sub-District, Mueang District, Kalasin province will be held on February of every year.

The management of proper conservation of Boonkun Lan Prasat Ruang Khao tradition in order to promote cultural tourism of Kalasin province found that the appropriate management according to the analysis frame are included the building of Prasat Ruang Khao, evolution of Prasat Ruang Khao building, entertainment conducting to promote the tradition, security saving, traffic management, other entertainment to promote Boonkun Lan Prasat Ruang Khao tradition by government and local community has management process INPUT which are management resource to build Prasat Ruang Khao by having public reactor which mean the main host and participation. The Prasat Ruang Khao building has component of governing institute and local department which are province, district, Nua municipal district, Provincial Administrative Organization, Sub-

district Administration Organization, governing office under the Ministry, participated in the operating of Boonkun Lan Prasat Ruang Khao tradition. The operation are include preparation of area, ceremony, bleacher, stage, booth, light decorating, place decorating, signs, promoting signs, preparation of area to show Sufficient economy life. The officer must do some special task to clear the area. The Nua municipal district is the main responsible for the place cleaning for the Boonkun Lan Prasat Ruang Khao tradition. Every roads and every three was specially taken care and they were decorated by light. The merchants bright their products to show and sale in Boonkun Lan Prasat Ruang Khao tradition together with tools and other amusing things.

The conservation of Boonkun Lan Prasat Ruang Khao tradition and promoting management in order to promote the cultural tourism, Kalasin province provide the understanding and realizing between responsible department and other department who support Boonkun Lan Prasat Ruang Khao tradition and also government office, especially temple. Khum wat people, community committee, and also local technician for Prasat Ruang Khao have to meet, consult, share their opinion and separate their work well. This is the way to define the direction of the tradition with the same objectives. The defining of theme and patter of Prasat Ruang Khao, the conducting of pattern of the Boonkun Lan parade, and the rules of every contests for everyone to understand clearly and realize that the conservation of this good tradition. Temple is the center of organization of Boonkun Lan Prasat Ruang Khao tradition by improving the skills of the tradition Prasat Ruang Khao technician and modern architecture which is more beautiful, strong, proper, and appropriated. They can be more creative together and still conserve their local knowledge and adjust and change the theme and pattern of Prasat Ruang Khao architecture by applying new technology. This will change the method of building Prasat Ruang Khao to mix with local knowledge and the changing of new generation to create a beautiful Prasat Ruang Khao. The cultural tourism according to the notion of King Rama IX to make tourists participate since the starting of rice planning as E-san culture and learn local traditional including plant, harvest, and bond the rice in order to build Prasat Ruang Khao, homestay and learning center.

Keywords : Cultural Tourism , Potential for Conservation , Potential for Public Relations

บทนำ

ภาคอีสาน เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติและภูมินิเวศโดยมีทั้งที่ราบลุ่ม ที่ราบ และภูเขา เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวทาง ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น กูย เขมร บรู ไททรงดำ ผู้ไทย พวน ลาว จึงมีความ หลากหลาย มีทั้งทุนธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าของ

ความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องการของผู้คนในบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องร้อยสืบเนื่องกันจากสังคมในอดีตจวบจนปัจจุบัน ท่ามกลางกระแส "โลกาภิวัตน์" มีความต้องการสิ่งต่าง ๆ เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการดำรงชีพ แสวงหา "วัตถุ หรือสินค้า" บริโภคโดยใช้สิ่งแลกเปลี่ยนเพื่อตอบสนองความต้องการด้านร่างกายและจิตใจ ส่งผลกระทบต่อการ ดำเนินชีวิต ประเพณี ค่านิยม รสนิยม ตัวตน อัตลักษณ์ดั้งเดิมเปลี่ยนผ่านสู่การยอมรับวัฒนธรรมที่มีนัยสำคัญ แสดงถึงความสัมพันธ์ทางสังคมกับการบริโภคสินค้า หรือผลผลิตทางวัฒนธรรมกับผู้คนในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ คือ การแผ่อำนาจครอบงำเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งเป็นคนสำคัญของ ปวงชน และของโลกโดยรวม (เสนห์ จามริก. 2551 : 19)

กระบวนการโลกาภิวัตน์ส่งอิทธิพลต่อสังคมสมัยใหม่ให้มีรูปแบบเป็นสากล เช่น รัฐประชาชาติ กระบวนการเลือกตั้งผู้แทน กระบวนการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม และบริโภคนิยม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การแพร่กระจายวัฒนธรรมสากลอันเป็นผลจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ กระตุ้นชาติพันธุ์ให้เกิดสำนึกใน วัฒนธรรมซึ่งเป็นรากเหง้าของตน ทำให้เกิดกระบวนการทวีลักษณะทางชาติพันธุ์ขึ้นมา (สมบัติ จำปาเงิน. 2544 : 25)

ประเพณีในสังคมอีสาน ยังคงรูปแบบถือเป็นสัญลักษณ์ที่เด่นชัดไม่น้อยไปกว่าภูมิภาคอื่นๆ ใน ประเทศไทย คนอีสานนั้นยังยึดถือเอาแบบอย่างทางวัฒนธรรมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สั่งสมมาเป็นเวลา นับร้อย ๆ ปีด้วยวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ความยึดมั่นและความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า สังคม อีสานยังคงรูปแบบและสาระของสังคมประเพณีที่สืบทอดกันมานานหลายชั่วยุคคนได้เด่นชัดกว่าสังคม อื่น ๆ ก็เพราะคนอีสานโดยเฉพาะกลุ่มไท-ลาว ยังยึดมั่นอยู่กับการประกอบพิธีกรรมและการมีกิจวัตร ปฏิบัติตามธรรมเนียม ที่กำหนดไว้เป็นฮีตสิบสอง-คองสิบสี่

“ข้าว” ถือว่าเป็นผลผลิตที่สำคัญของประเทศไทย เป็นสิ่งสำคัญที่ชาวนาในประเทศนั้นมีความ เชื่อถือเกี่ยวกับพระแม่โพสพ ข้าวจึงถือว่าเป็นสิ่งวิเศษของชาวนาโดยเฉพาะชาวอีสาน ที่นอกจากมีอาชีพ ปลุกข้าวเป็นส่วนใหญ่แล้วยังมีประเพณีที่เกี่ยวกับข้าวอันหลากหลาย จึงมีพิธีกรรมสืบสานมรดกประเพณี ในแต่ละท้องถิ่นต่อๆ กันมา ที่กาฬสินธุ์ก็เช่นกัน มีพิธีที่เรียกว่า “บุญบายศรีปราสาทรวงข้าวคุณลาน” (คุณลาน)

“คุณลาน” หมายถึง เพิ่ม หรือทำให้มากขึ้น ส่วนคำว่า “ลาน” คือ สถานที่สำหรับนวดข้าว ซึ่งการนำ ข้าว ที่นวดแล้วกองขึ้นให้สูง เรียกว่า “คุณลาน” ข้าวกับการทำบุญในศาสนานั้นอยู่คู่กันไม่มีวันแยกจากกันได้ ดังนั้นการทำบุญคุณลานจึงเป็นสิ่งที่ชาวนาต้องทำทุกปีหลังเก็บเกี่ยว สำหรับบุญคุณลานของชาวตำบลเหนือ อำเภอมือง จังหวัดกาฬสินธุ์นั้น ได้มีการดัดแปลงบางส่วนคือการทำบุญคุณลานสมัยก่อนนี้ จะมีบางครอบครัว นวดข้าวยังไม่เสร็จ เมื่อชาวบ้านส่วนใหญ่ทำบุญคุณลานของตนเองยังไม่นวด จึงนำมัดข้าวที่ยังไม่แยกเมล็ดข้าว ออกมาถวายวัด ทำให้เกิดความคิดว่าควรจะนำมัดข้าวมาทำเป็นศิลปะสักอย่างให้ดูสวยงาม ประมาณ พ.ศ. 2534 นายสมนึก บัวแพ เป็นพัฒนาการอำเภอมืองกาฬสินธุ์สมัยนั้น ได้นำต้นแบบและแนวคิดในการทำปราสาท ด้วยรวงข้าว ชาวบ้านจึงได้ลองทำดูปรากฏว่าเป็นที่ประทับใจ จึงได้ดำเนินการเป็นบุญคุณลานที่มีปราสาทสร้าง ด้วยรวงข้าวตั้งแต่นั้นมาและมีพัฒนาการเรื่อยๆ จนกระทั่งมีรูปแบบและขนาดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นับว่าประเพณี “บุญบายศรีปราสาทรวงข้าวคุณลาน” ถือว่าเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และมีความโดดเด่น แตกต่างจากประเพณีบุญคุณลานทั่วไป โดยเฉพาะปราสาทรวงข้าวที่เกิดจากแรงงานศรัทธา ถือว่าเป็นศิลปะแห่ง ศรัทธาในพระแม่โพสพที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่า และยังเป็นสื่อสะท้อนอันชัดเจนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางวิถี วัฒนธรรมไทยของชาวบ้านในเทศบาลตำบลเหนือ จังหวัดกาฬสินธุ์ อย่างแท้จริง ซึ่งประเพณีแห่เทียนพรรษาใน บทบาทของวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งหนึ่ง ที่กลุ่มคนในสังคมคิดขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจและ สัญลักษณ์แทนความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา และยังมีหน้าที่ในการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน เสริมสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการจัดงานประเพณีแห่เทียน (บำเพ็ญ ญ อุบล. 2550 : 11)

ผู้วิจัย ได้เล็งเห็นความสำคัญประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวจังหวัดกาฬสินธุ์ ความเป็นมาที่ยาวนาน ความยิ่งใหญ่ของประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวจังหวัดกาฬสินธุ์ ตลอดจนงานวิจัยที่มีการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวจังหวัดกาฬสินธุ์ และสาเหตุปัญหาที่พบในการจัดงานประเพณีบุญคุณลานในแต่ละปี จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว จังหวัดกาฬสินธุ์ ศักยภาพในการอนุรักษ์ที่เหมาะสมของงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว และศักยภาพในการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ งานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถนำเสนอเผยแพร่ทั่วโลกต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบเกี่ยวกับประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวจังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการที่เหมาะสมของงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ จังหวัดกาฬสินธุ์
3. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์เผยแพร่ งานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวและการจัดการด้านการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดกาฬสินธุ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย

กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านนโยบายการวางแผนการบริหารจัดการของชุมชน การประสานงานในการจัดงาน เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยว การวางแผนประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวของชุมชนตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ และการบริการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ เป็นบุคคลระดับหัวหน้างานในการประชุม วางแผนการจัดงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวของชุมชนตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนี้ คณะผู้บริหารเทศบาลตำบลเหนือ เจ้าอาวาสวัดเศวตฉัตรวนาราม ตำบลเหนือ วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ นายอำเภอเมืองจังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวของชุมชนตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งเป็นองค์ความรู้ของประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว สาระสำคัญของประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวองค์ประกอบของบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว สถานการณ์จัดการบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวไทยและต่างประเทศ สถานะทางการเงินและรูปแบบการจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย ชาวบ้าน พระสงฆ์ สามเณร และปราชญ์ชาวบ้าน ของตำบลเหนือ จังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่มทั่วไป (General Informant) เป็นผู้ให้ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวของชุมชนตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยคัดเลือกจากประชาชนทั่วไปที่เข้าร่วมงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวและกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมชมปราสาทรวงข้าว

2. เครื่องมือการวิจัย

1. แบบสำรวจ (Basic Survey) ใช้สำรวจพื้นที่ที่จะศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก ความสนใจ ของงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวของชุมชนตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

2. แบบสังเกต (Participant Observation) คณะผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมในงานประเพณีบุญคุณลานปราสาททรวงข้าวของชุมชนตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ สังเกตซักถามข้อมูล จดบันทึก และเปิดเผยตัวเองว่าเป็นคณะผู้วิจัยการสังเกตในกิจกรรมที่เกี่ยวกับกิจกรรมประเพณีบุญคุณลานปราสาททรวงข้าว มีขั้นตอนความแตกต่างในแต่ละชุมชนเป็นอย่างไร มีข้อแตกต่างและความโดดเด่นอย่างไรที่จะมีผลต่อการอนุรักษ์ และส่งเสริมเพื่อการท่องเที่ยวและแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation) เป็นการสังเกตสภาพทั่วไปภายในชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมของชุมชนต่าง ๆ นอกจากนี้เป็นการสังเกตกิจกรรมในชุมชนในงานประเพณีบุญคุณลานปราสาททรวงข้าว สภาพทั่วไป ได้แก่ สิ่งดึงดูดในการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงลักษณะรูปแบบการจัดงานประเพณีบุญคุณลานปราสาททรวงข้าวในปัจจุบัน

3. แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ตามแนวทางประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยใช้สำหรับสอบถามกับผู้ให้ข้อมูลอย่างกว้างและสามารถที่จะสัมภาษณ์เจาะลึกได้ทันที

4. การสนทนากลุ่ม (Focused Group Discussion) ใช้กับกลุ่มคนในชุมชน ได้แก่ ผู้มาร่วมงานประเพณีบุญคุณลานปราสาททรวงข้าวของชุมชนตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ กลุ่มผู้ปฏิบัติและนักท่องเที่ยวไทยและต่างประเทศ ตลอดจนจนกลุ่มเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อศึกษาประเด็นการอนุรักษ์และส่งเสริมการ โดยจัดเป็นกลุ่ม ๆ ละ 10 คนที่มีส่วนร่วมในประเพณีบุญคุณลานปราสาททรวงข้าวของชุมชนตำบลเหนือ

3. การรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารงานวิจัย และที่มีการศึกษาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวกับงานประเพณีบุญคุณลานปราสาททรวงข้าวของชุมชนตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม แนวคิด และทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และวัฒนธรรม อีกทั้งเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา โดยค้นคว้าเอกสารทั้งที่เป็นเอกสารปฐมภูมิ หรือทุติยภูมิ จากหน่วยราชการ สถาบันการศึกษา เอกชน ประเภทหนังสือ ตำรา รายงานการประชุม งานวิจัยปริญญาโท ปริญญาตรี ภาคนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระ อินเทอร์เน็ต และวีดิทัศน์ โดยรวบรวมแยกประเด็นไว้ตามเนื้อหา

2. การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย โดยวิธีการสำรวจ (Basic Survey) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) แบบมีโครงสร้าง (Informal Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focused Group Discussion)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research)

1. การวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยการเขียนแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

2. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ด้านวิธีวิจัย (Methodological Triangulation) คือ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อการตรวจสอบข้อมูลให้มีความถูกต้องตรงกัน อย่างน้อย 3 วิธีการ จึงจะยอมรับว่าเป็นคำตอบที่แท้จริง

5. การนำเสนอข้อมูล

สังเกต โดยนำผลมาวิเคราะห์ข้อมูล จำแนกข้อมูล วิเคราะห์องค์ประกอบเอกสาร และเหตุผล โดยการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า แล้วนำมาเรียบเรียงเสนอข้อมูลเป็นความเรียงพร้อมภาพประกอบ

ผลการวิจัย

ปราสาทรวงข้าวของชาวบ้านตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้พบว่ามี การอนุรักษ์ ประเพณีการทำปราสาทรวงข้าวมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 25 ปี แล้วส่วนลักษณะและรูปแบบขององค์ปราสาท รวงข้าวที่มีอยู่ในชาวบ้านตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีหลายแบบ กล่าวคือ ปราสาทรวงข้าว แบบทรงพระธาตุพนม ประมาณ พ.ศ. 2534 –พ.ศ. 2535ปราสาทรวงข้าวแบบทรงระฆังคว่ำ ประมาณ พ.ศ. 2536 ปราสาทรวงข้าวแบบทรงจัตุรมุข ตั้งแต่พ.ศ. 2537- พ.ศ. 2561 ในแต่ละรูปแบบจะได้กล่าวถึงวิธีการสร้าง ลักษณะรูปแบบทางด้านศิลปกรรมขององค์ปราสาทรวงข้าว รวมทั้งความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการทำปราสาทรวง ข้าวในแต่ละลักษณะ โดยปรับเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย เพิ่มความงามขึ้นมาเรื่อยๆ วัสดุและอุปกรณ์ วัสดุที่ใช้ ในการสร้างปราสาทรวงข้าว ประกอบด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ ดังนี้ ข้าวเหนียวพันธ์ กข 6 ใช้ในการทำปราสาทรวง ข้าว เพราะเป็นข้าวเหนียว ที่มีลำต้นเขียว มีความสูงประมาณ 150 เซนติเมตร ซึ่งจัดว่าเป็นข้าวต้นสูง เป็นข้าว ชนิดไวแสง ปลูกได้เฉพาะในฤดูนาปีเท่านั้น ข้าวพันธุ์นี้สามารถปรับตัวได้ดี แม้ว่าจะปลูกในนาของเกษตรกรซึ่ง อาจจะขาดการดูแลรักษาอย่างเต็มที่ และเต็มไปด้วยโรคและแมลงรบกวน อีกทั้งมีคุณภาพในการหุงต้มอ่อนนุ่ม และมีกลิ่นหอม ซึ่งชาวบ้านนำมามัดเป็นรวงข้าวด้วยตอกประมาณ 30 รวงต่อ 1 กำ ซึ่งใช้รวงข้าวประมาณ 30,900 กำ และนำไม้ไผ่ที่นำมาใช้ในการทำโครงสร้างปราสาทรวงข้าว นั้น จะไม้ไผ่ที่มีอายุประมาณ 3-5 ปีขึ้นไป เพราะไม้ไผ่อ่อนมักจะมีรสขมและมีความชื้นไว้ในเนื้อไม้ และไม้ไผ่อ่อนมอดมักจะมาเจาะกินไม้ไผ่และเป็นที่ อยู่อาศัยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว และการตัดไม้ไผ่ จะนิยมตัดในหน้าแล้ง จะทำให้ทนทานต่อแมลงได้มากกว่า ฤดูกาลอื่น ซึ่งใช้ไม้ไผ่ประมาณ 400 ลำ ในการสร้างปราสาทสร้างปราสาทรวงข้าวแบบทรงพระธาตุพนม มีลำดับขั้นตอนในการสร้าง แบ่งออกได้เป็น 7 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนการเก็บเกี่ยวข้าวและการขอรับบริจาครวงข้าว

ชาวบ้านตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อได้สังเกตว่านาที่ได้ทำไว้มีรวงและเมล็ดข้าวสี เหลืองทองแล้ว ก็จะทำให้ทราบถึงช่วงระยะเวลาของการเก็บเกี่ยวแล้ว ซึ่งจะอยู่ในช่วงเวลาของเดือนธันวาคม ของทุกๆ ปี

ขั้นตอนที่ 2 การมัดรวงข้าว ทำการมัดด้วยตอกไว้มัดละ 30 รวง

เป็นวิธีการที่ค่อนข้างละเอียด และต้องใช้เวลาในการเอาใบข้าวที่ตายแล้วออกจากรวงข้าว และให้เหลือ แต่รวงข้าวที่มีความสมบูรณ์ที่สุด โดยจะเลือกรวงข้าวที่เมล็ดข้าวงาม น้ำหนักดี และมัดเป็นกำๆ การคัดแยกรวง ข้าวของชาวบ้านต้องใช้เวลาประมาณ 3 เดือน ซึ่งต้องทำด้วยความระมัดระวัง แล้วมัดด้วยตอกใช้รวงข้าวมัดละ 30 รวง

ขั้นตอนที่ 3 นำดินมาปรับพื้นที่จะสร้างปราสาทรวงข้าวและทำลานข้าว

ในขั้นตอนนี้จะต้องนำดินมาปรับพื้นที่จะสร้างปราสาทและทำลานข้าว ดังนั้นสถานที่ก่อสร้างจำเป็น จะต้องทำให้พื้นดินราบเรียบเพราะจะต้องทำลานข้าวด้วย

ขั้นตอนที่ 4 ขอรับบริจาคไม้เพื่อนำมาก่อสร้างปราสาทรวงข้าว

ในขั้นตอนนี้ ทางวัดเศวตวันวารามจะทำการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้ทราบถึงกำหนดการก่อสร้าง ปราสาทรวงข้าวและกำหนดวันออกขอรับบริจาคไม้ไผ่จากชาวบ้าน โดยการใช้รถประชาสัมพันธ์สำรวจเส้นทาง ล่วงหน้าก่อนไปรับบริจาคประมาณ ๑ สัปดาห์เพื่อให้ชาวบ้านได้รับทราบ และทำการตัดไม้มาเก็บไว้ ซึ่งไม้ที่ ต้องใช้สร้างปราสาทประกอบด้วย ไม้ไผ่ เป็นไม้หลักในการก่อสร้างปราสาท

ขั้นตอนที่ 5 ดำเนินการก่อสร้างโครงสร้างของปราสาทรวงข้าว

ชาวบ้านที่เป็นช่างจะทำการเขียนแบบแปลนโครงสร้างของปราสาทรวงข้าว เพื่อกำหนดขนาดพื้นที่ใช้ ของปราสาทรวงข้าวลงไป การกำหนดขนาดพื้นที่จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์หาพื้นที่ใช้สอยรวมทั้งหมดได้ ผลวิเคราะห์นี้จะทำให้การออกแบบโครงสร้างของปราสาทรวงข้าวมีความชัดเจนและสามารถกำหนดว่าต้องใช้ รวงข้าวมากน้อยเพียงใด

ขั้นตอนที่ 6 การมัดฟางใส่โครงสร้างปราสาท และการตกแต่งปราสาทรวงข้าว

ในขั้นตอนนี้ชาวบ้านและพระสงฆ์จะช่วยกันมัดฟางข้าวใส่โครงสร้างปราสาท เพื่อให้สะดวกในการประดับรวงข้าว การมัดฟางข้าวติดกับไม้จะทำให้เพิ่มความงดงามเมื่อนำข้าวมาผูกติดกับโครงสร้างของปราสาทและบริเวณรั้วปราสาท โดยการเอาฟางข้าวมัดติดกับไม้ไผ่ และเอาตอกไม้ไผ่มามัดเพื่อป้องกันการหลุดลุ่ย ในการตกแต่งรวงข้าวของปราสาท จะมีการตั้งนั่งร้านไม้ไผ่ เนื่องจากความสูงของปราสาทรวงข้าวซึ่งมีความสูงถึง 20 เมตร ชาวบ้านในชุมชนตำบลเหนือที่เป็นผู้ชายและพระสงฆ์จะขึ้นไปประดับรวงข้าวในเวลาตอนเช้า และตอนเย็นเท่านั้น เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวอากาศไม่ร้อน เม็ดข้าวจะไม่ร่วงออกจากรวงข้าว รวงข้าวจะมีความแข็งแรงทนทาน โดยจะเริ่มตกแต่งจากยอดฉัตรซึ่งอยู่ข้างบนสุดลงมา ในการประดับรวงข้าว จะใช้วิธีการประดับให้รวงข้าวทั้งตัวลงมาด้านล่าง จากนั้นก็ใช้ตอกไม้ไผ่มัดก้านของรวงข้าวให้แน่นกับโครงของไม้ไผ่ จัดแยกรวงข้าวออกให้ได้ระยะห่างที่เหมาะสม วางรูปแบบให้เป็นตารางช่อง ๆ เหมือนไม้ระแนง ที่สวยงาม ดังนั้นรวงข้าวต้องมัดให้ได้รูปทรงของปราสาทที่ทำโครงสร้างไว้ และเมื่อทำการตกแต่งแล้ว ปราสาทรวงข้าวจะต้องมีแสงสว่างให้ลอดลงมาถึงพื้นข้างล่าง

ขั้นตอนที่ 7 เดินสายไฟสว่าง-ไฟประดับแสงสี

มีการเดินสายไฟสว่างและไฟประดับแสงสีเพื่อให้เกิดความสวยงามในยามค่ำคืนและในบางครั้งอาจต้องทำงานตอนกลางคืนด้วยแสงไฟ แสงสว่างและแสงสีจากไฟจึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญมาก จึงจำเป็นต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญการ โดยเทศบาลตำบลเหนือ ได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาพร้อมกับชาวบ้านตกแต่งประดับประดาหลอดไฟ ทำให้ปราสาทรวงข้าวได้รับการตกแต่งประดับประดาไฟที่สวยงามในตอนกลางคืน เพื่อร่วมในบรรยากาศประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว และเพิ่มความโดดเด่นสะดุดตาให้กับปราสาทรวงข้าวเป็นอย่างมาก ทั้งนี้การจัดประเพณีบุญคุณลาน ปราสาทรวงข้าว ของตำบลเหนือ อำเภอเมืองจังหวัดกาฬสินธุ์ จะดำเนินการจัดงานในช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ของทุกปี

การบริหารจัดการที่เหมาะสมของงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมของ จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม พบว่า การบริหารจัดการที่เหมาะสม ตามกรอบการวิเคราะห์ ได้แก่ การจัดทำปราสาทรวงข้าว พัฒนาการทำปราสาทรวงข้าว การจัดการสนับสนุนการจัดงาน การรักษาความปลอดภัย การจัดการจราจร การจัดการแสดงอื่น ๆ สนับสนุนงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว โดยภาครัฐ และชุมชน มีกระบวนการจัดการ INPUT คือ ทรัพยากรการบริหาร (Management Resources) ในการจัดทำปราสาทรวงข้าว โดยมีภาครัฐ (Public Rector) หมายถึง ผู้เป็นเจ้าภาพหลักและการมีส่วนร่วม การจัดทำปราสาทรวงข้าว มีองค์ประกอบของสถาบันการปกครอง และหน่วยงานในท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย จังหวัด อำเภอ เทศบาลตำบลเหนือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานราชการที่สังกัดกระทรวงต่าง ๆ เช่น ตำรวจภูธรจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สถาบันการศึกษาในจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานในการดำเนินการจัดงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว มีหน่วยงานหลายหน่วยงานร่วมกันในทุกปี มีการดำเนินการเตรียมงาน จัดเตรียมสถานที่ ปะรำพิธี ที่นั่งชม สถานที่จัดแสดง สถานที่จัดแสดงสินค้า ติดตั้งไฟประดับ ตกแต่งสถานที่ ป้ายแสดงสัญลักษณ์ต่างๆ ป้ายประชาสัมพันธ์ จัดทำสถานที่ในการแสดงวิถีชีวิตแบบพอเพียง เจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติงานพิเศษเพื่อเตรียมทำความสะอาด ให้สถานที่เกิดความสวยงาม ซึ่งเทศบาลตำบลเหนือ เป็นผู้ดูแลด้านความสะอาด ให้เมื่อนำอยู่ ในช่วงเทศกาลงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว ถนนทุกสายในบริเวณจัดงานได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ตัดแต่งต้นไม้ประดับไฟฟ้ากลุ่มผู้ค้าได้นำ ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มาร่วมแสดงและจำหน่ายในช่วงระหว่างงานเทศกาลประเพณีบุญ

คุณลานปราสาทรวงข้าว ประจำปี พร้อมทั้งอุปกรณ์เครื่องเล่นต่างๆ ปฏิบัติงาน โดยกำหนดการจัดงาน ประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว ได้อย่างชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น ประจำปี 2561 ภายใต้ชื่องาน “**บุญบายศรีสู่ขวัญข้าวคุณลานสืบตำนานพระแม่โพสพ**” ประจำปี 2561 ได้สร้างสรรค์กิจกรรมมากมายให้นักท่องเที่ยวร่วมชื่นชมและมีส่วนร่วมในงาน ได้กำหนดห้วงเวลาของกิจกรรมสำคัญ ๆ ตั้งแต่วันที่ 9 - 12 กุมภาพันธ์ 2561 ทั้งนี้มีขบวนพอรำของแต่ละหมู่บ้าน ทำรำและดนตรีประกอบการพอรำของแต่ละหมู่บ้าน เป็นหน้าที่ของชุมชนในหมู่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน ที่ร่วมสามัคคีฝึกซ้อมทำรำ คิดทำรำยรำ ตามวิถีชีวิตของคนกาฬสินธุ์ ให้มีความพร้อมเพรียง ออกแบบเครื่องแต่งกายที่ใช้ผ้าพื้นเมืองที่เกิดจากการถักทอด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น นำเสนอต่อสายตาผู้ชมด้วยความสวยงาม พร้อมเพรียง อ่อนช้อยสวยงาม ขบวนแห่ของแต่ละคุ้มวัด เริ่มด้วยผู้ถือป้ายชื่อหมู่บ้าน ต่อด้วยวงดนตรีพื้นเมือง นางรำ รถของปราสาทรวงข้าวจำลอง ต่อมาเป็นกลุ่มผู้เข้าร่วมเดินขบวนแห่ปราสาทปราสาทรวงข้าวจำลอง

การอนุรักษ์เผยแพร่ งานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวและการจัดการด้านการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดกาฬสินธุ์ มีประเด็นดังจะได้นำเสนอกล่าวคือในด้านประชาสัมพันธ์ ด้านงบประมาณ ข้อมูล ประชาสัมพันธ์ ศิลปวัฒนธรรม ให้เข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่การเริ่มต้นการปลูกข้าว จนถึงเกี่ยวข้าว และกระบวนการสร้างปราสาทรวงข้าว ให้ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ร่วมกับคนรุ่นใหม่ร่วมกันวางแผน และปฏิบัติร่วมกัน ศักยภาพในการประชาสัมพันธ์ คือ การสร้างฐานระบบข้อมูลประชาสัมพันธ์ การกำหนดผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การกำหนดขั้นตอน และการกำหนดการปฏิบัติอย่างชัดเจน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมทุกส่วน รวมทั้งชุมชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบได้มีการสร้างความเข้าใจและสร้างความตระหนักระหว่างหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ และหน่วยงานอื่นๆ ที่สนับสนุนกิจกรรมของงาน ประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว รวมทั้งภาครัฐโดยเฉพะอย่างยิ่งวัด ชาวชุมชนคุ้มวัด คณะกรรมการชุมชน มีการจัดประชุม ปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การมอบหมายหน้าที่ให้ชัดเจน เป็นการกำหนดทิศทางของการจัดงานประเพณีโดยมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกัน การกำหนดลักษณะและรูปแบบของปราสาทรวงข้าวการจัดรูปขบวนบุญคุณลานและกติกากิจการประกวตกิจกรรมต่าง ๆ ให้ทุกคนได้มีความเข้าใจตรงกันและตระหนักถึงการอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามเป็นการสร้างความเข้าใจและป้องกันการทำกิจกรรมใด ๆ ที่ไม่เป็นการอนุรักษ์ประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวที่ถูกต้อง โดยการประชาสัมพันธ์ทุกหน่วยงาน โดยใช้สื่อหลายช่องทาง เช่น ป้ายไวเนล รถประชาสัมพันธ์ เคเบิลทีวี ประชาสัมพันธ์จังหวัด เป็นต้น

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

สรุปผล

ปราสาทรวงข้าวของชาวบ้านตำบลเหนือ อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้พบว่ามี การอนุรักษ์ประเพณีการทำปราสาทรวงข้าวมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 25 ปี แล้วส่วนลักษณะและรูปแบบขององค์ปราสาทรวงข้าวที่มีอยู่ในชาวบ้านตำบลเหนือ อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ มีหลายแบบ กล่าวคือปราสาทรวงข้าวแบบทรงพระธาตุนม ประมาณ พ.ศ. 2534 -พ.ศ. 2535ปราสาทรวงข้าวแบบทรงระฆังคว่ำ ประมาณ พ.ศ. 2536 ปราสาทรวงข้าวแบบทรงจัตุรมุข ตั้งแต่พ.ศ. 2537- พ.ศ. 2561 วัสดุที่ใช้ในการสร้างปราสาทรวงข้าว ประกอบด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ ดังนี้ ข้าวเหนียวพันธ์ กข 6 ไม้ไผ่ที่นำมาใช้ในการทำโครงสร้างปราสาทรวงข้าว นั้น จะไม้ไผ่ที่มีอายุประมาณ 3-5 ปีขึ้นไป แบ่งออกได้เป็น 7 ขั้นตอน คือ ขั้นตอน ที่ 1 ขั้นตอนการเก็บเกี่ยวข้าวและการขอรับบริจาครวงข้าว ขั้นตอน ที่ 2 การมัดรวงข้าว ทำการมัดด้วยตอกไผ่มัดละประมาณ 30 รวง ขั้นตอน ที่ 4 ขอรับบริจาคไม้เพื่อนำมาก่อสร้างปราสาทรวงข้าว

ขั้นตอนที่ 5 ดำเนินการก่อสร้างโครงสร้างของปราสาทรวงข้าว ขั้นตอนที่ 6 การมัดฟางใส่โครงสร้างปราสาท และการตกแต่งปราสาทรวงข้าว ขั้นตอนที่ 7 เดินสายไฟสว่าง-ไฟประดับแสงสี มีการเดินสายไฟสว่างและไฟประดับแสงสีเพื่อให้เกิดความสวยงาม ทั้งนี้การจัดประเพณีบุญคุณลาน ปราสาทรวงข้าว ของตำบลเหนือ อำเภอเมืองจังหวัดกาฬสินธุ์ จะดำเนินการจัดงานในช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ของทุกปี

การบริหารจัดการการอนุรักษ์ที่เหมาะสมของงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ การจัดทำปราสาทรวงข้าว การทำปราสาทรวงข้าว การจัดการแสดงสนับสนุนการจัดงาน การรักษาความปลอดภัย การจัดการจราจร การจัดการแสดงอื่น ๆ สนับสนุนงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว โดยภาครัฐและชุมชน มีกระบวนการจัดการ INPUT คือ ทรัพยากรการบริหาร (Management Resources) ในการจัดทำปราสาทรวงข้าว โดยมีภาครัฐ (Public Rector) มีองค์ประกอบของสถาบันการปกครอง และหน่วยงานในท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย จังหวัด อำเภอ เทศบาลตำบลเหนือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานราชการที่สังกัดกระทรวงต่าง ๆ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สถาบันการศึกษาในจังหวัดกาฬสินธุ์ ร่วมกันในแต่ละส่วนให้การจัดงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การอนุรักษ์เผยแพร่ งานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวและการจัดการด้านการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ การสร้างความเข้าใจและสร้างความตระหนักรู้ระหว่างหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ และหน่วยงานอื่นๆ ที่สนับสนุนกิจกรรมของงานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว รวมทั้งภาครัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัด ชาวชุมชนคุ้มวัด คณะกรรมการชุมชน ตลอดจนชนชั้นบ้านที่ทำปราสาทรวงข้าว จะต้องมีการจัดประชุม ปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การมอบหมายหน้าที่ให้ชัดเจน เป็นการกำหนดทิศทางของการจัดงานประเพณี และมีการคิดสร้างสรรค์ การฝึกอบรม การศึกษาและดูงานของช่างระหว่างจังหวัดหรือตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ จะทำให้เกิดการสร้างสรรคงานใหม่ร่วมกันโดยที่ยังคงรักษาภูมิปัญญาพื้นบ้านเอาไว้ตลอดจนการปรับปรุงและการเปลี่ยนแปลงลักษณะและรูปแบบของโครงปราสาทรวงข้าวโดยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งจะเป็นการปรับเปลี่ยนวิธีการทำปราสาทรวงข้าวด้วยวัสดุอุปกรณ์สมัยใหม่เข้ามาผสมผสานกันระหว่างภูมิปัญญาพื้นบ้านดั้งเดิมกับการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยเพื่อให้ปราสาทรวงข้าวมีความวิจิตรพิสดาร การปรับเปลี่ยนรูปแบบขบวนบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว การพัฒนาระบบแสง สี เสียงที่มีความสวยงามน่าดูน่าชม สำหรับผู้ชมและนักท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการติดตามแนวพระราชดำริรัชกาลที่ 9 ให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นของการปลูกข้าวตามวิถีชีวิตอีสานและได้เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ดานา ปลูกข้าว เกี่ยวข้าว และการมัดข้าว เพื่อประกอบในการทำปราสาทรวงข้าว จัดให้มีโฮมสเตย์ แหล่งเรียนรู้ เป็นต้น

อภิปรายผล

ประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว ตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2534 โดยเป็นความแสดงถึงความเชื่อ ความกตัญญู ต่อพระแม่โพสพ และแสดงให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมประเพณี ของชาวอีสาน โดยการนำเอารวงข้าวมามัดขึ้นเป็นปราสาทรวงข้าว โดยตั้งแต่เริ่มต้นมีการจัดทำปราสาทรวงข้าว แบบพระธาตุพนม แบบพระขี้คว่ำ และแบบจตุรมุข โดยปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์และเทคโนโลยีของชาวบ้าน มีวิธีขั้นตอนตั้งแต่ดั้งเดิม คือการปลูกข้าว เกี่ยวข้าวและนำรวง

ข้าวมามัด ให้เป็นปราสาท ซึ่งมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัย ทศนีย์ บัวระภา (2537 : 75-83) ได้ศึกษาวิจัยความคิดเห็นของชาวบ้านชนบทอีสานที่มีต่อศาสนา และพระสงฆ์ เมื่อปี พ.ศ. 2537 พบว่า พุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่มีคุณค่า การทำบุญในประเพณีของพุทธศาสนาก่อให้เกิดหนี้สิน หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเหมาะกับคนทุกชั้นทุกวัยในสังคมพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดประเพณีและพิธีกรรมให้คงอยู่สืบไป และประเพณีบุญคุณลานั้นมีวัด พระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้อง และมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ มาณี ไชยธีรานูวัฒน์ศิริ (2540 : 43) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรมของพระเถระภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า บทบาทใหม่ของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ พระสงฆ์จะมีบทบาทร่วมแก้ไขและพัฒนาสังคม จึงควรเพิ่มบทบาทสำคัญ ดังนี้ การติดตามข่าวสารสื่อมวลชน เพื่อนำข้อมูลมาประยุกต์สอนธรรมะ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการเป็นผู้นำและผู้ประสานงาน และ สอดคล้องกับงานวิจัยของธงชัย เนตรสุขาวัฒน์ (2543 : 10-12) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม จากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ มีส่วนสำคัญอย่างมากในการนำพาชาวบ้านดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ฟื้นฟูรักษา ศิลปกรรมที่มีในท้องถิ่น

การบริหารจัดการอนุรักษ์มีหน่วยงานทั้งของภาครัฐและเอกชน ได้เข้ามามีส่วนสนับสนุน ประเพณีบุญคุณลาน โดยมีการจัดกิจกรรมเพิ่มเติม ขบวนแห่ ไฟประดับประดา นิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับข้าว รวมทั้งประเพณีแข่งเรือ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งมุ่งเน้นให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมประเพณีร่วมกัน พร้อมทั้งการวางแผนในส่วนงบประมาณ ที่มาจากงบประมาณราชการ การบริจาค การสนับสนุน สอดคล้องกับงานวิจัยของอัมพร เต็มดี (2543 : 213-228) ได้ศึกษาวิจัยการพัฒนาการเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา อำเภอสวนรวงข้าว จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่าประชาชนในชุมชนจะต้องมีการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยการศึกษารู้น้ำที่บทบาทของตนในการปฏิบัติกิจกรรมตามขั้นตอนต่างๆ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน การปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยว การบำรุงรักษาสถานที่ท่องเที่ยวการทะนุบำรุง ซ่อมแซมปรับปรุง รักษาสภาพนิเวศของชุมชนและสถานที่ต่างๆ

การอนุรักษ์เผยแพร่ งานประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวและการจัดการด้านการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดกาฬสินธุ์ คือการจัดนิทรรศการมีชีวิต การจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม การส่งเสริมรายได้ของชุมชน รวมทั้ง ได้มีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นของการปลูกข้าวตามวิถีชีวิตอีสานและได้เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ดำนา ปลูกข้าว เกี่ยวข้าว และการมัดข้าว เพื่อประกอบในการทำปราสาทข้าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ พจนานถ กิ่งไกร (2545 : 66-72) ได้ศึกษาวิจัยบทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยมียุทธศาสตร์สำคัญในการศึกษาวิจัยว่า องค์การบริหารส่วนตำบลต้องมีหน้าที่บำรุง ดูแลอนุรักษ์รักษาศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นมรดกของท้องถิ่น โดยที่รัฐได้กระจายอำนาจลงมาให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โดยที่รัฐได้กระจายอำนาจลงมาให้องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้นำและประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้มีส่วนร่วมสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องจัดกระบวนการให้ความรู้ความเข้าใจในแนวทางอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ต้องสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมในทุกด้าน เป็นต้นว่า ด้านการเงิน ด้าน

การประสานงานกับหน่วยงานนอกชุมชน ต้องมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมกับชุมชนอื่น เพื่อชุมชนอื่นจะได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม และประการสำคัญการจัดกิจกรรมทุกอย่างจะต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

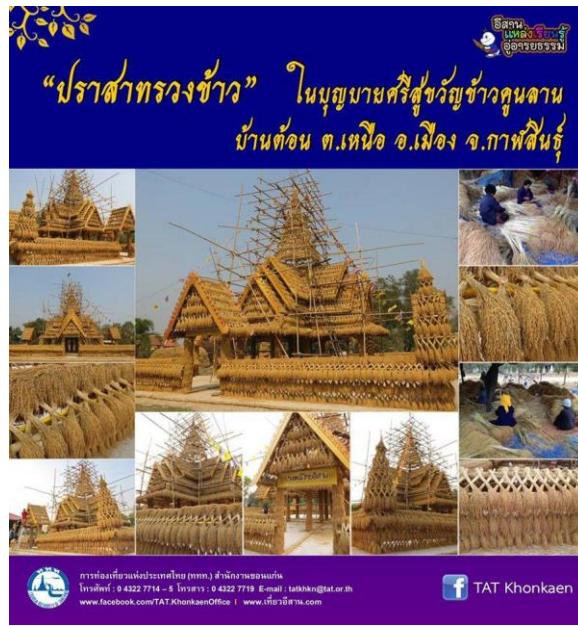
จากการศึกษา ประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว : ศักยภาพในการอนุรักษ์และการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ จะเกิดขึ้น 2 ส่วน คือ การอนุรักษ์ และการพัฒนา ทั้งสองส่วนนี้ เกิดจากการร่วมมือของชุมชนที่เกิดขึ้นจากวัด ชาวบ้าน โรงเรียน หรือเรียกว่า “บวร” และสิ่งสำคัญคือการทำมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และเกิดความสวยงามโดยนำเทคโนโลยีมาเกี่ยวข้อง การประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายขึ้น และคนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้หลายช่องทาง ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นจะต้องมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ในการจัดประเพณี ร่วมกันทุกหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง เพื่อหาจุดเด่น จุดด้อย ปัญหา อุปสรรค โอกาส ในการดำเนินการในแต่ละปี เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่เป็นระบบและยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการสัมภาษณ์ สังเกต และค้นคว้าเอกสารตำรา ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าว ตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งในแต่ละปีจะได้ดำเนินการให้เป็นวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และขยายการประชาสัมพันธ์ จากระดับตำบล สู่อำเภอ จังหวัดและเป็นของประเทศ ทั้งนี้เป็นการร่วมแรงร่วมใจของชุมชน หน่วยงานทั้งของภาครัฐและเอกชน การเสียสละทั้งร่างกาย แรงใจ และแรงสติปัญญา ในการดำเนินการจัดประเพณีบุญคุณลานปราสาทรวงข้าวจนถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เพราะฉะนั้น ชุมชนและวัดควรมีนโยบายในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นกิจกรรมย่อยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงกระบวนการจัดงาน โดยให้วัดเป็นศูนย์กลางเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม โดยมีเทศบาลตำบลเหนือเป็นส่วนสนับสนุน ให้ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ทรัพย์สิน แรงกาย แรงใจ สร้างความสามัคคีในชุมชน และมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิธีการจัดการเรียนในการจัดทำรวงข้าวเพื่อจัดทำปราสาทรวงข้าวอย่างมีส่วนร่วมและมีระบบ
2. ควรศึกษาแนวทางจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ พร้อมทั้งการเผยแพร่ในสื่อต่างๆ ให้มีความหลากหลาย
3. ควรศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในแต่ละองค์ประกอบของการทำปราสาทรวงข้าว และรายละเอียดพิธีกรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้าว

ภาพที่ 1 แผ่นประชาสัมพันธ์ปราสาทรวงข้าว ตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานขอนแก่น

ภาพที่ 2 การเกี่ยวรวงข้าว และการมัดรวงข้าว

ภาพที่ 3 การมัดรวงข้าว ให้เป็นกำ เพื่อนำไปมัดขึ้นเป็นปราสาทรวงข้าว

ภาพที่ 4 การขึ้นโครงสร้างปราสาทรวงข้าวด้วยรวงข้าวและต้นข้าว

ภาพที่ 5 การนำรวงข้าวขึ้นประกอบเป็นปราสาท รูปทรงจัตุรมุข

ภาพที่ 6 การแสดงและการประดับประดาไฟ แสง สี สมโภชงานบุญคุณลาน ปราสาทรวงข้าว

เอกสารอ้างอิง

- ทัศนีย์ บัวระภา. (2537). **ความคิดเห็นของชาวบ้านชนบทอีสานที่มีต่อศาสนา และพระสงฆ์**.
ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธงชัย เนตรสุชาวัฒน์. (2543). **บทบาทของเจ้าอาวาสในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม**. มหาวิทยาลัยมหิดล : นครปฐม.
- บำเพ็ญ ณ อุบล. **ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีสังคมภาคอีสาน**. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2550.
- พจนานถ กริ่งไกร. (2545). **การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : เชียงใหม่.
- สมบัติ จำปาเงิน. **ประเพณีวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2544.
- เสนห์ จามริก. **เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2551.
- อัมพร เต็มดี. (2543). **การพัฒนาการเรียนรู้เรื่องอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา อำเภอสวนรวงข้าว จังหวัดราชบุรี**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร